

[б. в.], 1993. – 78 с. 11. Літопис Голготи України. Т. 2. Репресована церква / ред. кол. Юрій Борець та ін. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 527 с. 12. Марусин М. Митрополит Йосиф Сліпий: (Нарис життя, подвигів і страждань) / М. Марусин. – Брюссель: [б. в.], 1972. – 56 с. 13. Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква: історичний нарис / В. Марчук. – Івано-Франківськ: Видав. "Плай", 2001. – 162 с. 14. Михайлишин М. М. Блаженніший Йосиф Сліпий та ідея патріархату УГКЦ / о. Мирон Мирослав Михайлишин. – Львів: Свічадо, 2007. – 190 с. 15. Осадчий В. Католицька церква в Україні: історичний нарис / В. Осадчий. – Луцьк: "Luceoetia Books", 2001. – 112 с. 16. Пашенко В. Греко-католики в Україні від 40-х років ХХ століття до наших днів: Монографія / В. Пашенко. – Полтава, 2002. – 615 с. 17. Ржиський, Л. Знаки часу і Українська Греко-Католицька Церква: монографія / Любомир Ржиський. – Львів: ЗУКЦ, 2009. – 265 с. 18. Сергійчук В. Нескорена церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / В. Сергійчук. – К.: Дніпро, 2001. – 493 с. 19. Сердюк Н. Катакомбна Церква в дії: за матеріалами Державного архіву Служби Безпеки України // Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот. Матеріали Міжнародної наукової конференції. (Київ, 20 вересня 2002 року). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2003. – С. 65–77. 20. Стоцький Я. В. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946–1989) / Я. В. Стоцький. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 431 с. 21. Українська Католицька Церква / редколегія, В. В. Гаюк, М. Гуменний, М. Омельчук І. Петрів. – Львів: Логос, 1992. – 144 с. 22. Хома І. Шляхами каторги Блаженнішого Йосифа Сліпого / І. Хома. – Рим: [б. в.], 1987. – 44 с.

Тарас Дидух

ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ К ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ В СССР В ПЕРИОД "ДЕСТАЛИНИЗАЦИИ" (1953–1959 ГГ.)

В статье анализируются изменения в политике советской власти по ГКЦ в период "десталинизации", их влияние на положение Греко-католиков в Украине.

Ключевые слова: греко-католическая церковь, "десталинизация", либерализация, государственно-церковные отношения, Совет по делам Русской православной церкви.

Taras Didukh

THE POLICY OF SOVIET POWER TO THE GREEK-CATHOLIC CHURCH IN THE USSR DURING THE PERIOD, OF POST-STALINIZATION (1953–1959)

The changes in the policy of the Soviet authorities towards the GCC during the period of post-Stalinization, and their influence on the Greek-Catholics Status in Ukraine are analyzed in the article.

Key words: The Greek-Catholic Church, post-Stalinization, liberalization, state-church relations, Council for Russian Orthodox Church affairs.

УДК 94 (477)

Валентина Конюх

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВЕЧІРНІХ ШКОЛАХ УРСР В 1957–1964 РОКАХ

У статті проаналізовано основні напрямки навчальної та виховної роботи у школах працюючої молоді в добу "відлиги". Показано внутрішній зміст педагогічного процесу, його спрямування та зовнішні чинники, що впливали на ефективність навчання та виховання молоді, яка поєднувала роботу та навчання.

Ключові слова: навчально-виховна робота, УРСР, вечірні школи, доба "відлиги", працююча молодь.

Доволі неоднозначна історія України повоєнного періоду та доби правління М. Хрущова, ще далеко не вичерпана, хоч вона має справді непересічне значення. Потребують переосмислення, на основі нових методологічних засад, ще багато важливих для життя суспільства аспектів. У цьому контексті і на сьогодні зберігає свою актуальність звернення до аналізу різноманітних сфер життя українського суспільства, характеристики становища усіх категорій населення та суспільних структур.

Відтак на порядок денний сучасних суспільствознавчих досліджень висувається як суто наукова, так і моральна потреба повніше відтворити багатогранну картину життя пересічної людини у ці часи. У цьому зв'язку актуальним є звернення і до об'єктивного аналізу особливостей роботи вечірніх шкіл в УРСР у другій половині 50 – початку 60-х років ХХ століття.

Ця проблематика актуалізується і у зв'язку з потребою переосмислення зарубіжного та вітчизняного досвіду організації роботи системи освіти загалом і зокрема освіти для населення, зайнятого на виробництві, з метою його використання на сучасному етапі змін в українському суспільстві та зростанням попиту в перекваліфікації значної кількості населення, відповідно до умов ринку праці.

Для належного висвітлення цієї проблеми, важливе значення має вивчення відповідних наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР [1]. Окремі аспекти навчально-виховної роботи вечірніх шкіл розглядалися і в монографіях та окремих статтях дослідників. Так, питанням набору та збереження контингентів учнів вечірніх шкіл займався І. Стафеев [2]. А. Давидов у праці "Ширшає виднокруг" розглядав регіональні особливості виконання планів з набору контингенту учнів до шкіл робітничої та сільської молоді, шкіл для дорослого населення [3]. Дані про заходи, що проводились для збереження та набору учнів до навчальних закладів цього типу наводяться і у статтях О. Курочки [4] та Б. Комановського [5].

Отже, запропонована тема досі не була предметом спеціального розгляду, хоча так чи інакше привертала увагу дослідників.

Передусім, слід зауважити, що загальноосвітні школи для дорослих докорінно відрізнялися від масових шкіл. Ця відмінність відзначалась, по-перше, терміном навчання і, по-друге, різним складом учнів цих двох типів шкіл. До речі, для учнів вечірніх шкіл навчання не було основним видом діяльності, а розглядалось як додаткове навантаження до виробничої праці. Учнівські контингенти вечірніх шкіл характеризувалися також неоднорідністю за своїм віком. Більшість учнів мали вік 16–19 років і 23–30 років. Тобто, це не лише молодь, а й дорослі робітники, які вже мали значний стаж виробничої діяльності, а також певний життєвий досвід.

Отже, на відміну від масової школи, класи вечірніх (змінних) шкіл комплектувалися учнями, різними за своїм віком, життєвим і виробничим досвідом, а також громадською діяльністю. В силу цього, у них було не однакового ставлення до самого процесу навчання, виробництва, суспільного життя.

Специфічною особливістю учнів вечірніх шкіл було також те, що вони, зазвичай, працювали у різних галузях народного господарства і мали різну спеціальну підготовку, професійні уміння і навички, різний рівень вихованості [2, с. 15].

Зазначені особливості вечірніх (змінних) шкіл відповідно породжували й специфічні труднощі у їх роботі. Такими зокрема були: значна плинність у складі учнів цих шкіл і значний відсоток пропусків занять у школі.

Про значний відсоток "відсіву" учнів із шкіл працюючої молоді свідчать дані, наведені у таблиці 1

Таблиця 1

Плинність контингентів учнів вечірніх шкіл

Навчальний рік	Учнів на початок навчального року	Вибуло протягом навчального року	Учнів на кінець навчального року	% скорочення учнівських контингентів "відсів"
1956-1957	346492	85306	261106	25,3
1957-1958	329349	82521	246828	31,1
1958-1959	386140	134807	251333	31,4
1959-1960	424352	86741	337611	20,5
1960-1961	527200	32322	494872	25,1
1961-1962	834783	176659	659123	26,4
1962-1963	1138900	372500	766400	32,7
1963-1964	1159800	286471	873329	24,7
Середній відсоток "відсіву" становить 27,2 %				

[6, арк. 40].

Отже, із наведеної таблиці видно, що школи робітничої і сільської молоді УРСР щорічно "втрачали" в середньому 27 % усіх учнів.

Причини "відсіву" учнів із вечірніх шкіл були найрізноманітнішими, окремі з них можна назвати поважними, а інші – неповажними. До поважних причин "відсіву" з шкіл для дорослих відносилися переїзд до іншого міста, призов на службу до радянської армії, перехід на навчання у інші навчальні заклади, хвороба, серйозні сімейні обставини тощо.

Варто зазначити, що "відсів" з поважних причин був досить значним і часто перевищував "відсів" з неповажних причин. Так, наприклад, із загальної кількості 286471 осіб, відрахованих упродовж 1963–1964 навчального року із шкіл УРСР 166100 осіб залишили навчання з поважних причин. Це становило 58 % усіх, хто "відсіявся". Таким чином, з неповажних причин навчання залишило 42 % [6, арк. 42]. Схоже співвідношення причин "відсіву" ми маємо і у інші навчальні роки.

Якщо ж від загального щорічного середнього показника "відсіву" учнів вечірніх шкіл (27 %) відкинути тих, хто припинив навчання з поважних причин, тоді можна зробити висновок, що в середньому щорічно з неповажних причин "відсівалося" 11,4 %. Це нічим не вмотивований "відсів". Учні, які входили до цієї категорії, так вмотивовували причину того, що вони припинили навчання: часто доводилося пропускати уроки, у результаті чого не встигали опрацювати матеріал, на виробництві не створено відповідних умов для навчання у вечірній (змінній) школі. І в переважній більшості до цієї категорії відносилася молодь, яка не мала восьмирічної освіти.

Переважна більшість з тих, хто "відсіявся" з неповажних причин, залишали школу в перший рік навчання. Не маючи достатніх навичок самостійної роботи над книгою, вони втрачали можливість успішного навчання [2, с. 97].

Важливий аспект діяльності вечірніх шкіл полягав у залученні працюючої молоді та дорослого населення до навчання. З цією метою педагогічні колективи шкіл для дорослих разом з громадськими організаціями, займалися роз'яснювальною роботою серед потенційних шкіл.

Так, до квітня місяця щороку вчителі займалися пошуком на підприємствах молоді, яка не мала неповної середню або середньої освіти. Це давало можливість тим, хто виявляв бажання учитися, використати літній час для підготовки до складання вступних іспитів.

Така робота проводилася майже в усіх школах, хоча і з деякими відмінностями. Так, педагогічний колектив школи робітничої молоді № 8 міста Ніжин разом з громадськими організаціями підприємств організовували для молодих робітників лекції і бесіди, у яких роз'яснювали значення загальної освіти і можливість успішно поєднувати навчання з працею.

Колишні учні – передовики виробництва розповідали, як навчання в школі допомагало їм підвищити свою кваліфікацію, що здобути ними теоретичні знання сприяли кращому оволодінню сучасною технікою, підвищенню продуктивності праці.

Учителі вечірніх (змінних) шкіл турбувалися про те, щоб про кращих учнів-виробничників повідомлялося у стінгазетах підприємств, щоб про них йшла мова на виробничих нарадах, заносилися їх імена на дошку пошани тощо [7, с. 39]. Таким шляхом проводилася серйозна попередня підготовка молоді, робилося все для того, щоб викликати у неї бажання вступити до вечірньої школи і завершити освіту.

Подібна робота проводилася і у сільській місцевості. У процесі підготовки до набору учнів, учителі проводили в сільських клубах, польових таборах і бригадах роз'яснювальну роботу серед працюючої молоді. Проводилися комсомольсько-молодіжні вечори з залученням учителів, представників адміністрації колгоспів, радгоспів а також кращих учнів шкіл [8, с. 115].

Учителі в такий спосіб допомагали органам народної освіти виконувати народногосподарський план набору учнів до вечірніх шкіл. Плани ці встановлювалися зверху і тому їх показники часто не відповідали реальному стану речей. Це значно ускладнювало роботу вечірніх шкіл (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Зведена відомість про виконання народногосподарського плану по охопленню навчанням працюючої молоді

Навчальний рік	Народногосподарський план охоплення навчанням	Прийнято учнів на початок року	Відсоток виконання плану
1956-1957	367000	346492	88,7
1957-1958	370000	329349	89,0
1958-1959	364000	386140	106,0
1959-1960	370000	424352	114,0
1960-1961	810600	834783	103,0
1961-1962	950200	1139000	119,8
1962-1963	1040900	1164500	111,8
1963-1964	114500	1261900	113,2

[9, арк. 92].

Як видно з наведеної таблиці, упродовж 1956–1958 рр. народногосподарський план набору учнів у вечірні (змінні) школи в УРСР не виконувався повною мірою. Це середні статистичні дані по Україні. У це й же час в промислових областях республіки таких, як Луганська, Донецька, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька плани набору учнів виконувалися значно краще [9, арк. 94]. У цих областях була ширше розгорнута мережа вечірніх шкіл, краще матеріально-технічне забезпечення. Значно більше відставали з залученням працюючої молоді до навчання у вечірніх (змінних) школах області з менш розвинутою промисловістю [3, с. 17].

З даних таблиці видно, що все ж завдяки спільним діям органів народної освіти, педагогічних колективів шкіл, керівників підприємств, колгоспів і громадських організацій, народногосподарські плани із охоплення навчанням працюючої молоді, починаючи з 1958–1959 навчального року, постійно виконуються.

У багатьох школах робітничої та сільської молоді широко практикувалися різні засоби стимулювання. Заохочення до навчання: кращі учні вечірніх (змінних) шкіл від імені партійної організації, дирекції підприємства, правління колгоспу та керівництва школи нагороджувалися цінними подарунками, їм оголошувалася подяка у дні революційних свят та на випускних вечорах, кращим випускникам присвоювали вищі виробничі розряди, їм доручали більш відповідальну ділянку роботи, рекомендували після закінчення школи у вузи тощо.

Правильна організація набору учнів у школи була важливим чинником збереження учнівських контингентів. Кращі школи робітничої і сільської молоді прагнули в процесі набору виявити рівень знань кожного вступника, і, якщо це потрібно, надати йому своєчасну допомогу в успішному навчанні [4, с. 20].

Індивідуальна робота з учнями, які відставали у навчанні, полегшувалася у вечірній школі тим, що більшість учнів усвідомлювала необхідність для себе знань у житті, розуміла значення самостійної роботи для успішного навчання.

В окремих випадках робота зі збереження учнівських контингентів набирала і нездорового характеру, зокрема, в тому, що учителі знижували вимоги до оцінки знань учнів, а керівники шкіл вдавалися до фальсифікації результатів навчання. У своїх звітах вони не показували фактичної кількості учнів, зменшували її, з тим, щоб приховати справжній відсоток "відсіву" [1, с. 89].

Навіть у той час, коли плани набору в школи для дорослих щорічно перевиконувалися, школам не вдавалося повністю подолати "відсів" учнів. Міністерство освіти СРСР і ЦК ВЛКСМ та президія ВЦРПС у спільній постанові від 27 квітня 1967 року зазначала: "Деякі профспілкові, комсомольські організації і відділи народної освіти не вивчають причин, чому учні кидають школи, не часто відвідують заняття і слабо навчаються, миряться з тим, що окремі господарські керівники затримують учнів на понаднормових роботах і направляють їх у тривалі відрядження, не надають встановлених урядом пільг" [10, с. 4].

На окремих підприємствах республіки з метою стимулювання робітників до підвищення їх загальноосвітнього рівня встановлювався освітній мінімум для певних виробничих професій. Так, на Донецькому металургійному заводі діяв розроблений план підвищення загальноосвітнього і технічного рівня кадрів. Для низки професій встановлювався освітній мінімум. Зокрема, визначалося, що машиністи кранів, електрослюсарі, слюсарі 7-го розряду і підручні горнові повинні мати не нижче, ніж середню загальну освіту, а горнові – середню технічну. Також розроблялася система заохочень для учнів вечірніх (змінних) шкіл – підвищення розрядів, надання робочих місць на більш відповідальних ділянках роботи, підвищення посади тощо [11, с. 20].

Передові колгоспи УРСР також заохочували сільську молодь до навчання і підвищення кваліфікації. Так, правління колгоспів імені XXII з'їзду та імені Г. Котовського Бершадського району Вінницької області розробили низка матеріальних стимулів для тих, хто успішно поєднував працю у колгоспі з навчанням. У рішенні правління колгоспів передбачалося, зокрема, що для тих колгоспників, які успішно закінчать 8 класів вечірньої школи, набудуть певну виробничу спеціальність і виконуватимуть планові завдання в колгоспі, присвоюватиметься звання майстра сільськогосподарського виробництва другого класу з надбавкою до зарплати 5–10 %, а тим, хто закінчить середню школу при аналогічних умовах, присвоюватиметься звання майстра першого класу і грошова надбавка у розмірі 10–15 % [5, с. 99].

Таким чином, освіта для дорослих мала свої особливості, пов'язані передусім зі специфікою контингентів учнів, які навчалися у навчальних закладах даного типу. Адже для них навчання не було основним видом діяльності, а розглядалося як додаткове навантаження до виробничої праці.

Працівники вечірніх шкіл, адміністрація підприємств за підтримки держави, намагались створювати якомога кращі умови для учнів з тою метою щоб вони продовжували навчання. Іншим

аспектом діяльності працівників шкіл для населення, зайнятого на виробництві було залучення працюючої молоді та дорослого населення до навчання.

Список використаних джерел

1. Збірник наказів та інструкцій МО УРСР. – К., 1967. – 140 с.
2. Стафеев І. Організація набору і збереження контингентів учнів шкіл працюючої молоді / Стафеев І.І. – К., 1968. – 240 с.
3. Давидов А. Ширшає виднокруг / Давидов А. – К., 1967. – 140 с.
4. Курочка О. З досвіду боротьби за сталий склад учнів школи робітничої і сільської молоді / Курочка О.Г. // Радянська школа. – 1955. – № 7. – С. 19–20.
5. Коммановський Б. Навчальні комбінати – нова форма освіти дорослих / Коммановський Б.М. // Радянська школа. – 1964. – № 1. – С. 97–99.
6. Архів міністерства освіти УРСР (далі – АМО УРСР). – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 1088. – Арк. 40.
7. Радянська школа. – 1960. – № 7. – С. 39.
8. Навчально-виховна робота в школах робітничої і сільської молоді. – К., 1962. – С. 115.
9. АМО УРСР. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 638. – Арк. 92.
10. Вечірня середня школа. – 1967. – № 4. – С. 4.
11. Вечірня середня школа. – 1967. – № 3. – С. 20.

Валентина Конох

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ВЕЧЕРНЮЮ ШКОЛУ УССР В 1957–1964 ГОДАХ

В статье проанализированы основные направления учебной и воспитательной работы в школах работающей молодежи в эпоху "оттепели". Показано внутреннее содержание педагогического процесса, его направления и внешние факторы, которые влияли на эффективность обучения и воспитания молодежи, сочетающей работу и учебу.

Ключевые слова: учебно-воспитательная работа, УССР, вечерние школы, период "оттепели", работающая молодежь.

Valentyna Konuh

THE MAIN DIRECTION OF THE EDUCATIONAL AND AN EDUCATE WORK IN THE NIGHT-SCHOOLS IN 1957–1964

The article analyzes the basic areas academic and educational work in schools of young workers during period of the "Vidlyga". Displaying internal contents of communication, its direction and external factors affecting the efficiency of teaching young people that combine education and work.

Key words: training and educational activity, the USSR, evening schools, period "vidlyga", young workers.

УДК 94 (477) "1960/1980":2:06. 076

Ольга Радченко

ПИТАННЯ РЕЛІГІЇ ТА ЦЕРКВИ В ЕКСКУРСІЙНІЙ РОБОТІ З ІНОЗЕМНИМИ ТУРИСТАМИ В УРСР У 1960–1980-ТІ РР.

У статті досліджено тему релігії та церкви в екскурсійній роботі з іноземними туристами, провідною організацією у сфері міжнародного туризму СРСР, ВАТ "Інтурист". Проаналізовано історіографію щодо святкування 1500-ліття Києва, 1000-ліття хрещення Руси-України.

Зазначено, що доба перебудови та гласності певною мірою змінила програму перебування іноземних туристів в УРСР на користь ознайомлення із стародавню історією та культурою Київської Руси.

Ключові слова: релігія, церква, екскурсійна робота, іноземні туристи, УРСР.

Тема відносин держави і церкви в СРСР, зокрема в УРСР, щодо ознайомлення з нею іноземних туристів у 1960–1980-х рр., донині залишається в історичній науці недослідженою.

Проте завдяки ознайомленню з архівними матеріалами Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) та Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) вона може відкрити дослідникам багато нового цікавого матеріалу з новітньої історії і доповнити загальну характеристику змін у громадському та